Gunnar Ekelöf

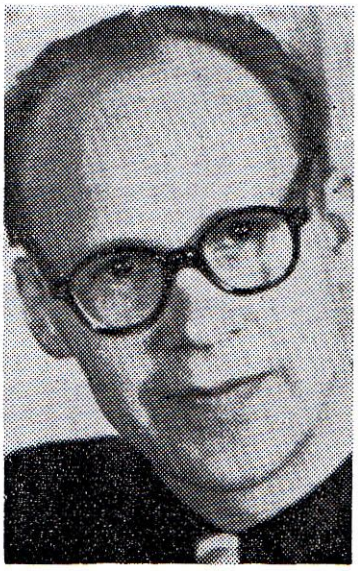

Karl Vennberg

Dikt ur tvånget att dikta

Två av höstens väsentligaste diktsamlingar, Gunnar Ekelöfs "En Mölna-elegi" och Karl Vennbergs "Tillskrift" recenseras här av

Viveka Heyman

När Gunnar Ekelöfs långa dikt *En Mölna-elegi* (Bonniers, 13.50) nu föreligger fullbordad efter fjorton långa år — så länge sedan är det dess första avsnitt publicerades — tillkännager andaktsfulla recensenter att detta är ett av Ekelöfs allra svåraste och mest hemlighetsfullt komplicerade verk. Undertecknad tycker snarare att det tvärtom hör till hans mest lättforcerade. Är det något hos Ekelöf som ställer stora krav på läsaren, är det snarare hans båda föregående diktsamlingar, vilka onekligen fordrar mycken troskyldig andakt eller tålmodig inlevelse hos den som skall tillägna sig poesin i dess opoesi. Mölnaelegin däremot spelar suveränt på det överrika instrument av alla lyrikens suggestioner, som Ekelöf ännu inte hade lagt bort då han skred till detta verk: ingen behöver ett ögonblick tveka om att detta är dikt i ordets mest magiska bemärkelse. En omfattande poetisk bildning är visserligen inte ur vägen, om man vill tillgodogöra sig dess rika apparat av citat från Bellman, Södergran, Bibeln, Gunnar Ekelöf m. m.; men några värre missförstånd behöver man inte befara om ett eller annat skulle ha gått en förbi; för övrigt finns ordentliga hänvisningar till källorna i en viss namngiven tidningsartikel för dem som önskar en lathund.

Mölnaelegin är inte på något sätt svår i annan bemärkelse än all poesi som går på djupet är svår. Dess tema och komposition står fullt klara vid en första genomläsning: i "ett flyktigt ögonblick", upplevat en höstkväll på Mölna brygga, genomgår skalden en vandring ned i dödsriket, som också är det förgångna, alltså tiden, och alltså hans och allas vårt innersta väsen. Att det sedan krävs många flera läsningar för att tillgodogöra sig allt i elegin, fatta spelet mellan dess enskildheter, se meningsfullheten i dess system av förvandlingar, av dess drömmar om rening i vatten och rening i eld, dess översvinnliga längtan och dess suggestivt ramsade oanständigheter, dess mörka besvärjelser och dess rop på ljus renhet — det är som det är i varje dikt, som är förmer än ytans tingeltangel.

Man kunde antyda något om Mölnaelegins väsen genom att följa någon viss symbol, hur den kommer och återkommer, ständigt i ny betydelse till den gamla. Det är vattnet till exempel, reningens element, så fullt med föroreningar, från gummi och tombuteljer till lik som driver i vassen; evigt gäckande drömmarna, nu att skäras till vit oskuld men det är också dödsrikets element, det rinner i floden som leder dit; och det är elementet som driver lustans och födelsens kvarnar; det rymmer bläckfiskvidundren i sitt djup och de vita måsarna över sin yta.

Och det är elden, reningens andra element, uppenbarat i den glödande meteoren, som i natten lyser upp slavskeppet, där de innestängda negrernas röster ljuder upp ur underdäcken likt döda andar; det återkommer som den febersjukes vision av ett outhärdligt bländande solklot; så växer det ut till en eldsång, en hymn till lidandets brinnande helvete, där pinan och förgörelsen frälser från orenhet och utbrändhet.

Mölnaelegin är fascinerande som en dröm. Och den är mera lättydd än drömmar är mest.

*

Tillskrift (Bonniers, 12: 50) heter Karl Vennbergs nya diktsamling. Tillskrift, det är sådant man bifogar sedan man redan sagt vad man har att säga. Karl Vennberg vill så antyda att han inte kommer med något nytt för dem som läst vad han diktat förut. Och visst är det riktigt utifrån sett. Karl Vennberg har tidigare uttryckt samma leda, samma tvivel, samma vemod, samma oupplösliga bundenhet vid en gud, som han inte tror på. Inget under har skett, som har gjort honom till en annan, och han är nu över den ålder då man väntar att under skall ske. Den enda förändringen är just ålderns: han har alltmera utkristalliserats till den han är; det ovidkommande har flyttats bort ur diktens synkrets. Av de ömsom frätande och leksna tidssatirer, som tidigare alltid intog sitt rum bland hans vers, finns denna gång bara ett par lätta häntydningar kvar om väntande atomkatastrofer och "tidens spel, som gick oss alla djupt till sinnes". Kanske beror det på att Vennberg själv inser att han här numera hamnat i en orimlighet, inte bara praktiskt utan också poetiskt. Men lika troligt är att han finner genren uttömd och tom.

Bara en enda avvikande dikt kan man hitta. Den heter "De älskandes ljus" och är en pastiche i Eluards stil, kärleken upplevd som ett spel av solglans och havsskum. Men den står där bara för ett enstaka ögonblick. För övrigt andas den svit där den ingår en resignerad, illusionslös leda: den spontana ömhetens under upplevs bara som ett outförbart och svåruthärdligt krav från den älskade, om det ordet här kan begagnas: "för ordningens skull" erbjuder han sig trött att upprepa de fraser som mist sin mening, "tvlsta omkring med varandra i sanningens utkanter", i klart medvetande att han ingen makt har över vad som har skett och att de båda är så långt ifrån varandra att han riktar sina ord "till en adressat om jag hade någon".

Utom kärlekens leda och omöjlighet har Karl Vennberg ännu två teman kvar. Det ena är det outrotliga behovet av en gud som han inte tror på. Det andra är människolivets gång genom åldrarna fram till allt större främlingskap, allt större tomhet, allt mera smärtsam häpnad över den glädje som dock alltjämt kan bjudas. Ett par av samlingens skönaste dikter tolkar färden genom åldrarna fram till intigheten. Har något nytt tillkommit, så är det väl insikten att förintelsen gapar närmare nu. Resan står närmare sitt slut, så pass nära att skalden kan blicka tillbaka och fråga sig vad den inbringat.